

Krzysztof Antkowiak

PRÓBA CHARAKTERYSTYKI RODZAJOWEJ *DISCOURS* RONSARDA

Termin "discours" to nie tylko określenie struktury gramatycznej, jak np. "discours direct", "discours indirect", "discours indirect libre", ale także określenie pewnej struktury rodzajowej. W tej roli termin "discours" używany jest powszechnie. Aby ograniczyć przykłady do literatury francuskiej XVI i XVII w. zacytujmy: *Discours d'aucuns propos rustiques, facétieux et de singulière récréation* (1542) N. du Fail, *Discours de la servitude volontaire* (1548) Stefana de la Boétie, *Discours de la méthode* (1637) Kartezjusza, i wreszcie *Discours à Mme de la Sablière* (1679, 1685) La Fontaine'a.

Przedmiotem naszego zainteresowania będą, tym razem, *Discours des misères de ce temps* (1562) Ronsarda. Poprzez analizę tekstu spróbujemy dotrzeć do struktury rodzajowej.

"Discours" - przemówienie należy do sztuki słowa zwanej retoryką - *ars bene dicendi*, jak określano ją w starożytności. Już w starożytności sprecyzowano cel retoryki, a jest nim, jak twierdzi Cycero w swoim *De Oratore* (1, 31, 138) przekonywanie - retoryka ma przekonywać do czegoś lub odwozić od czegoś.

Determinującą cechą rodzajową "discours" jest więc jego funkcja przekonywania słuchacza.

Zakres tematyki "discours" został również sprecyzowany przez starożytnych. Zarówno Cycero w *De Inventione* (1, 5, 6), jak i anonimowy autor *Rhetorica ad Herennium* (1, 22) czynią materialem sztuki krasomówczej zagadnienia wagi publicznej, np. sprawy społeczne, narodowe czy polityczne.

W okresie Renesansu zachowano starożytne określenia dotyczące zarówno funkcji, jak i tematyki popisów oratorskich.

I tak np. Piotr de Fabri w swoim *Le vrai et grand art de pleine*

rhétorique (1521)¹ pisze: "Rhétorique donc est science politique, qui est [...] bien dire et parler selon l'enseignement de l'art pour suader ou dissuader en sa matière [...]"². Inny teoretyk, Piotr de Courcelles w *Rhétorique* wydanej w 1557 r. w Paryżu³ tak określa sztukę dobrego mówienia: "Rhétorique est art de bien et ornement parler, selon les questions civiles pour persuader aux auditeurs ou juges, de bailler sentence de la chose, de laquelle nous voulons tout incontinent obtenir arrest et determinence"⁴.

Jak więc widać, retoryka ma na celu skłonić słuchaczy do takiego postępowania, jakiego życzy sobie mówca. I prawdopodobnie z powodu tego wpływu, jaki retoryka ma mieć na słuchaczy, inny teoretyk, Wilhelm de Téliin w wydanym w 1533 *Bref sommaire de sept vertus, sept ars liberaux, sept ars de poésie...*⁵ nazywa ją "royne des hommes", może bowiem wpływać na temperamenty ludzkie, a nawet nakłonić do zachowań niezgodnych z usposobieniem.

"Eloquence est royne des hommes (laquelle conioncte avec sapience et science peult enflammer les paresseux a tous honorables perilz) restreindre les furieux courages (pacifier guerres des princes) et seditions populaires et reduire tout en bonne paix et tranquillité"⁶.

Widzimy więc, że w XVI w. również podkreślano cechy retoryki wskazane przez starożytnych: tematykę dotyczącą spraw publicznych i wpływanie na decyzję i postawę ludzi.

Współcześnie prof. Skwarczyńska zauważa⁷, że "przemówienie jako forma podawcza odbija konkretne zjawisko społeczne, jakim jest wypowiedzenie jednostki bezpośrednio zwrócone do odbiorców". Jego cechą charakterystyczną ma być to, że "wprowadza ono w treść element sytuacyjny, który odgrywa podstawową rolę w macierzystym zjawisku społecznym"⁸.

¹ P. de F a b r i, *La vrai et grand art de pleine rhétorique*, Paris 1521.

² Cytat za: A. G o r d o n, *Ronsard et la Rhétorique*, Genève 1970, s. 32.

³ *La Rhétorique*, Paris 1557.

⁴ Cytat za: A. G o r d o n, *op. cit.*, s. 34.

⁵ J. de T é l i n, *Bref sommaire de sept vertus, sept ars liberaux, sept ars de poésie, sept ars mécaniques, des philosophies, des quinze ars magiques*, Paris, Galliot du Pré 1533.

⁶ Cytat za: A. G o r d o n, *op. cit.*, s. 38.

⁷ S. S k w a r c z y ń s k a, *Nauka o literaturze*, Warszawa 1954, t. 1, s. 357.

⁸ *Ibidem*.

W świetle powyższych informacji możemy określić "discours" jako wypowiedź jednostki zwróconą bezpośrednio do odbiorców, traktującą o sprawach wagi publicznej i nastawioną na przekonanie ich o podjęciu konkretnych decyzji.

Z tych trzech cech "discours" wynikają następne. Zarówno ze względu na rodzaj tematyki, jak i ze względu na konieczność dotarcia do całego audytorium "discours" sięgać powinien do argumentów opartych na pojęciach ogólnych. Co więcej, ponieważ aby przekonać, "należy wywołać w słuchaczu pewne określone przeżycia natury uczuciowej"⁹, argumentacja powinna trafiać także do jego sfery emocjonalnej.

Wynika stąd, że specyfika stylu "discours" jest rezultatem zarówno faktu, że jest on przeznaczony do wygłaszania, jak i jego funkcji perswazyjnej. Dlatego w stylu "discours" odnaleźć można elementy pozwalające na różnicowanie intonacji: wykrzykniki, pytania retoryczne i elementy służące nawiązaniu kontaktu ze słuchaczem: pytania retoryczne, bezpośrednie zwroty, powtórzenia, inwokacje, apostrofy do osób nieobecnych, pojęć czy zjawisk. W związku z funkcją przekonywania styl przemówień charakteryzuje się więc przede wszystkim silnym uwydatnieniem funkcji impresywnej tekstu.

Na podstawie tej pobieżnie zarysowanej teorii "discours" spróbujemy odpowiedzieć na pytanie, czy wszystkie utwory zaliczane do *Discours des misères de ce temps* Ronsarda są nimi naprawdę z teoretycznego punktu widzenia.

Ze względu na zawartość tematyczną do *Discours* zalicza się: *Discours à Guillaume des Autels*, *Discours à Loys de Masures* - oba z 1560 r., *L'Institution pour l'adolescence du Roy* (1561), *Discours des misères de ce temps* (1562), *Continuation du Discours* (1562), *Remonstrance au peuple de France* (1562) i *Response aux calomnies et injures* (1562).

Jak widzimy, sam poeta tylko cztery z nich określił jako "discours"; te utwory będą właśnie przedmiotem naszej analizy.

Discours des misères de ce temps mają swoje źródło w sytuacji politycznej Francji lat sześćdziesiątych XVI w. Takie wydarzenia, jak spisek w Amboise (III, 1560), narada w Poissy (VIII, 1561), masakra w Vassy (III, 1562) zakłóciły pogodną atmosferę renesansowych i humanistycznych snów Ronsarda, aby skierować go

⁹ H. Krukowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska*, Warszawa 1959, s. 242.

ku sprawom ogólnej wagi, tym bardziej że zainteresowanie się sprawami wagi publicznej stanowiło obowiązek poety, który po śmierci Mellin de Saint Gelais zajął po nim miejsce oficjalnego poety dworu. Szef Plejady pojmował swe obowiązki poety dworskiego w sposób różny od swoich poprzedników. Zaważyło na tym szersze pojmowanie roli poety w społeczeństwie. Ronsard przyjął wywodzącą się z antyku koncepcję poety jako proroka, przewodnika ludów i władców, dawcy unieśmiertelniającej chwały. Koncepcja ta - Ronsard wyraził ją po raz pierwszy w swoich "odach pindarycznych" - pozostała jego credo na całe życie, nawet wówczas, gdy zachwyt dla poezji greckiego poety dawno już przeminął.

Ronsard miał również bliższe mu przykłady poetów, którzy przed nim wzięli na siebie obowiązek "nauczyciela książąt". Byli to: Jan Bouchet ze szkoły Wielkich Retoryków, autor "épître morale" adresowanego do Ludwika XII (1513); Erazm z Rotterdamu z jego *Institutio principis christiani* (1515); Wilhelm Budé, autor *De l'institution du Prince Chrétien* (1547) i wreszcie - najbliższy Ronsardowi - Joachim du Bellay, który w swoim *Discours sur le sacre de François II* (1560) także wypowiadał się na temat sztuki dobrego rządzenia.

Sam Ronsard, nie po raz pierwszy w *Discours* zabrał głos na temat morale monarchy. Już w *Ode de la Paix* i w *Hymne de la Justice* podkreślał wagę sprawiedliwości, uważając ją za najważniejszą cnotę panujących.

Jednakże w czasie pisania *Discours des misères de ce temps* sytuacja poety była inna: wydarzenia, które mogły zachwiać królestwem, stały się faktem, niebezpieczeństwo było bliskie i realne; Ronsard, jako oficjalny poeta dworu, zmuszony był zabrać głos w obronie Królestwa, aby potęgą swych słów wpłynąć na uczucia i postępowanie zarówno rządzących, jak i narodu. A zatem funkcją "discours" miało być tym razem przekonanie adresata co do słuszności pewnych prawd i zmuszenie go do konkretnego postępowania. Jak pisze H. Chamard, były one "avant tout des oeuvres d'actualité, toutes pénétrées de l'ardeur fiévreuse de la polémique"¹⁰. Już sama funkcja, jaką miały spełniać, pozwala więc na zbliżenie ich do retoryki i na szukanie w nich ewentualnie innych cech charakterystycznych dla "discours" rozumianego jako gatunek.

¹⁰ H. Chamard, *Histoire de la Pléiade*, Didier 1961, t. 2, s. 357.

A więc tematyka: trzy spośród czterech tekstów określonych przez Ronsarda jako "discours" traktują o sprawach wagi państwowej: o wojnach religijnych, o wynikających z nich zniszczeniach, o upadku pozycji Francji na arenie międzynarodowej. Element sytuacyjny, o którym pisze prof. Skwarczyńska, zaznacza się więc wyraźnie.

W *Discours à Guillaume des Autels* Ronsard sygnalizuje fakt, że w obliczu ścierania się różnych poglądów religijnych, rozprzestrzeniania się nowinek, książek i pism innowierczych osobistości dworu nie gromadzą wokół siebie ludzi zdolnych do polemiki, jak np. Guillaume des Autels:

Je suis émerveillé que les Grands de la Court,
 Veu le temps orageux qui par l'Europe court,
 Ne s'arment les castez d'hommes ayans puissance
 Comme toy de plaider leur cause en la France,
 Et revenger d'un art par toy renouvelé
 Le Sceptre que le peuple par terre a foulé¹¹.

W *Discours de misères de ce temps* tragiczną sytuację Francji określa poetycko tradycyjny obraz statku żeglującego po wzburzonym morzu, co jest odpowiednikiem napięcia religijnego w kraju:

[...] en ce temps que la cruel orage
 Menace les François d'un si piteux naufrage,
 Que la gresle et la pluye, et la fureur des cieux
 Ont irrité la mer des vents séditioneux,
 Et que l'Astre Jumeau ne daigne plus reluire¹².

W *Continuation du Discours* sytuację określa poeta dwukrotnie: najpierw za pomocą metafory tradycyjnie personifikującej Francję jako matkę:

[...] ses propres enfans l'ont prise et devastue,
 Et jusqu'à la mort vilainement battue [...]¹³

później za pomocą rozbudowanego porównania do kupca napadniętego

¹¹ P. de Ronsard, *Oeuvres complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1952, t. 2, s. 564.

¹² *Ibidem*, s. 545.

¹³ *Ibidem*, s. 550.

przez zbrodniarza, który nie tylko obrabował, ale i zabił swą ofiarę:

Elle semble au marchand accueilli de malheur,
Lequel au coin du bois rencontre le voleur¹⁴.

Podobne obrazy sytuacji wewnętrznej Francji uzasadniają całkowicie funkcję perswazyjną *Discours*.

W *Discours à Guillaume des Autels* Ronsard nawołuje do dialogu z protestantami i do przeciwstawienia im zamiast brutalnej siły rzeczowej argumentacji:

C'est doncques aujourd' huy que les Rois et les Princes
N'ont besoin de garder par armes leurs provinces,
Et contre leurs sujets opposer le harnois,
Mais il faut garder par livres et par lois [...] ¹⁵

Ainsi que l'ennemi par livres a seduit
Le peuple desvoyé qui faussement le suit
Il faut en disputant par livre le confondre,
Par livres l'assaillir et par livres lui répondre ¹⁶.

W *Discours des misères de ce temps* zwraca się poeta do Katarzyny Medycejskiej i chce ją nakłonić, aby jak najszybciej doprowadziła do zgody zwaśniony naród.

Prenez le gouvernail de ce pauvre navire
Et maugré la tempeste, et le cruel effort
De la mer et des vents, conduisez-le à bon port ¹⁷.

W *Continuation du Discours des misères de ce temps* poeta przekonuje królową, że winę za nieszczęścia Francji ponoszą głównie protestanci,

[...] ces nouveaux Chrestiens qui la France ont pillée,
Vollée, assassinée, à force despouillée ¹⁸.

¹⁴ *Ibidem*, s. 550.

¹⁵ *Ibidem*, s. 564.

¹⁶ *Ibidem*, s. 565.

¹⁷ *Ibidem*, s. 545.

¹⁸ *Ibidem*, s. 550.

Wyjątkiem wśród tych tekstów jest *Discours à Loys de Masures*. Wprawdzie wzmianką o zarzutach hugenotów wysuwanych wobec Ronsarda można potraktować jako element sytuacyjny, ale trudno z niej wywnioskować, czy właśnie ona była motywem napisania tego tekstu. Ronsard pisze głównie o tym, że jego poezja jest różnie przyjmowana przez czytelników, utwór ma więc charakter osobisty i nie jest nastawiony na przekonywanie kogokolwiek.

Argumentacja, oparta na pojęciach ogólnych i działająca na uczucia adresatów, jest naturalnie następstwem funkcji perswazyjnej tekstów.

W *Discours à des Autels*, nawołując do wymiany poglądów, dowodzi Ronsard, że wina jest zarówno po stronie hugenotów, jak i katolików. Ci pierwsi zagrażają państwu, buntują się przeciw suwerenom, sieją niezgodę, twierdząc, że tylko ich wiara jest prawdziwa.

Ils faillent de vouloir renverser notre Empire [...]

Et de vouloir par force aux Princes contredire [...]

Ils faillent de semer libelles et les placars [...]

Ils faillent de penser que tous soient aveuglez [...]¹⁹

Winy duchowieństwa katolickiego to zaniedbywanie nauczania, handel godnościami kościelnymi lub obdarzanie nimi ludzi do tego niepowołanych:

[...] depuis saint Gregoire

Nul Pontif Romain dont le nom soit notoire,

En chaire ne prescha; et faillons d'autre part,

Que le bien de l'Eglise aux enfans se depart

[...] les ignorans, les enfans de quinze ans,

Je ne sçay quels muguets, je ne sçay quels plaisans

Ont les biens de l'Eglise, et que les benefices

Se vendent par argent ainsi que les offices²⁰.

Mówiąc o winach Kościoła katolickiego, poeta nie zachowuje już tonu bezosobowego wyliczania, jak w przypadku win protestantów. Tym razem jego boleść i oburzenie każą mu zadawać retoryczne pytania:

Mais que droit Saint Paul, s'il revenoit icy,

¹⁹ *Ibidem*, s. 565.

²⁰ *Ibidem*, s. 566.

De nos jeunes Prelats qui n'ont point de soucy
 De leur pauvre troupeau, dont ils prennent la laine,
 Et quelquefois le cuir; qui tous vivent sans peine,
 Sans prescher, sans prier, sans bon exemple d'eux,
 Parfumez, decoupez, courtisans, amoureux,
 Veneurs, et fauconniers, et avec la paillardie
 Perdent les biens de Dieu, dont ils n'ont que la garde.
 Que droit-il de voir l'Eglise à Jesus-Christ,
 Qui fut jadis fondée en humblesse d'esprit,
 En toute patience, en toute obeysance,
 Sans argent, sans credit, sans force ny puissance,
 Pauvre, nue, exilée, ayant jusques aux os
 Les verges et les foets imprimez sur le dos,
 Et la voir aujourd'hu riche, grasse et hautaine,
 Toute pleine d'escus, de rente et de domaine,
 Ses ministres enflez, et ses Papes encor
 Pompeusement vestus de soye et de drap d'or.

I tak sobie odpowiada:

Il se repentiroit d'avoir souffert pour elle
 Tant de coups de baston, tant de paine cruelle,
 Tant de banissemens [...] ²¹,

dając do zrozumienia, że współcześni mu katolicy sprzeniewierzyli się naukom i męczeństwu wielkiego apostoła; w ten sposób chciałby wzbudzić w nich poczucie winy i skruchę.

Toteż aby skłonić katolików do zgody z hugenotami, poeta stara się również przemówić do ich uczuć obywatelskich, takich jak miłość do ojczyzny i odpowiedzialność za jej losy, co powinno wynikać z łączności z dziedzictwem historii.

Dlatego poeta zwraca uwagę, że różnice w poglądach religijnych niszczą jedność narodu, rzuca retoryczne pytania, czy nie dość już wykrwawili się Francuzi na polach bitew we Flandrii, we Włoszech, w Hiszpanii i czy musi tak być, aby "du Grand Turc les peuples infidèles", zamiast bać się chrześcijan, śmiały się z ich krwawych kłótni; a wreszcie, czy kraj, który był tak niedawno "par tout l'univers tant craint et redouté", musi być przez własnych obywateli doprowadzony do upadku.

²¹ Ibidem, s. 566.

W *Discours des misères de ce temps*, mówiąc, że Francja stanie się wkrótce łupem i poźmiewiskiem obcych książąt, Ronsard apeluje zarówno do dumy władczyni, jak i do dumy narodowej wszystkich Francuzów. I znowu, jak poprzednio, retoryczne pytanie: co powiedzieliby na widok narodu niszczącego "un si bel heritage" dawni królowie, którzy z takim trudem tworzyli monarchię, i wszyscy bohaterowie polegli przed laty w jej obronie?

Również w *Continuation du discours* Ronsard apeluje do uczuć patriotycznych odbiorców. Tym razem zwraca się do Teodora de Bèze:

La terre qu'aujourd' huy tu remplis toute d'armes [...]

Ce n'est pas une terre allemande ou Gothique [...]

C'est celle où tu nacquis [...]

Celle qui t'a nourry, et qui t'a fait apprendre

La science et les arts [...]²²

Odpierając z kolei poglądy innowierców, nie tylko posługuje się argumentami merytorycznymi, ale także poprzez ewokowanie ich zbrodni i okrucieństw usiłuje wzbudzić u słuchaczy przerażenie i wrogość wobec nich:

Et quoy? brusler maisons, piller, brigander,

Tuer, assassiner, par force commander,

N'obeir plus aux Roys, amasser des années,

Appellez-vous cela Eglises reformées?²³

W argumentacji w *Discours à Loys des Masures* trudno doszukać się elementów przemawiających do uczuć odbiorcy. Argumenty bazują raczej na prawdach ogólnie znanych (różnorodność ludzkiej natury, różnorodność gustów), ale nie należą do tych, które mogą wywołać emocje u odbiorcy.

Argumentacja, oparta na pojęciach ogólnych, a działająca zarazem na sferę emocjonalną słuchaczy, obfituje w charakterystyczne dla retoryki figury, takie jak: pytania retoryczne, apostrofy, wykrzykniki, które ożywiają intonację, służą nawiązaniu kontaktu, i których efekt może tylko wtedy być w pełni skuteczny, gdy tekst jest wygłaszany.

Pytania retoryczne, o których Quintilian pisał, że służą

²² *Ibidem*, s. 552.

²³ *Ibidem*, s. 551.

wzbudzaniu emocji i podkreślaniu argumentów²⁴, są jednak liczne w *Discours à Guillaume des Autels*, w *Discours des misères de ce temps* i w *Continuation*; żadnej tego typu figury nie spotykamy w *Discours à Loys des Masures*.

Oto kilka przykładów:

Que faudroit-il de Dieu desormais esperer,
Si luy sans ignorance avoit souffert errer
Si long temps son Eglise, est-il authour de faute?
Quel gain en reviendroit à sa Majesté haute?²⁵

De quel front, de quel oeil, ô siecles inconstans!
Pourront-ils regarder l'histoire de ce temps,
En lisant que l'honneur, et le Sceptre de France
Qui depuis si long temps avoit pris accroissance,
Par une opinion nourrice des combas,
Comme une grande roche est bronché contre-bas?²⁶

Voulez-vous ressembler à ces fols Albigeois,
Qui plantèrent leur secte avecque le narnois.
Ou à ces Arriens qui par leur frenaisie
Firent perdre aux chrestiens les villes de l'Asie²⁷.

Szczególną rolę w urozmaicaniu intonacji odgrywała apostrofa. Jak pisze A. Gordon, "dans les poèmes polémiques des conflicts religieux, l'apostrophe se révèle un moyen caractéristique du style. Elle donne aux arguments une véhémence qui montre la passion du poète de persuader et aide à persuader le lecteur"²⁸.

Spotykamy ją również w tych samych trzech "discours" nader często. Tak np. w *Discours à Guillaume des Autels* występuje apostrofa zwrócona do Francji:

Las! Pauvre France, hélas comme une opinion
Diverse a corrompu ta premiere union!²⁹

²⁴ Cytat za: A. Gordon, op. cit., s. 128.

²⁵ Ronsard, op. cit., s. 566.

²⁶ Ibidem, s. 547.

²⁷ Ibidem, s. 551.

²⁸ A. Gordon, op. cit., s. 139.

²⁹ P. de Ronsard, op. cit., s. 567.

W *Discours des misères de ce temps* - apostrofa do przyszłego historyka jej dziejów:

O toy historien qui d'encre non menteuse [...]

Ecris de nostre temps l'histoire monstrueuse³⁰.

W *Continuation* - apostrofy do Teodora de Bèze, do jego uczniów, do Boga:

De Bèze, je te prie, escoute ma parole,

Que tu estimeras d'une personne folle:

S'il te plaist toutefois de juger sainement,

Après m'avoir ouy tu diras autrement³¹.

Mais monstrez-moy quelqu'un qui ait changé de vie,

Après avoir suivi vostre belle folie:

J'en voy qui ont changé de couleur et de teint,

Hideux, en barbe longue et en visage faint,

Qui sont plus que devant tristes, mornes et palles,

Comme Oreste agité des fureurs infernales³².

Również i składnia "Discours" wykazuje cechy stylu retorycznego. Charakteryzują ją głównie anafory i wyliczenia, które służą do podkreślenia wyrażanych myśli.

I tak np. za pomocą anafory podkreślił poeta konieczność spokojnej wymiany poglądów w dyskusji religijnej:

Il faut en disputant par livres le confondre,

Par livres l'assaillir, par livres lui respondre³³.

Tak samo właśnie anafora czyni bardziej ekspresyjnym fragment o bezczynności ówczesnych duchownych:

[...] qui tous vivent sans peine

Sans prescher, sans prier, sans hon exemple d'eux³⁴.

Inną cechą składni naszych trzech "discours", a charakterystyczną dla retoryki, jest wyliczenie. Związane ono jest z asyn-

³⁰ *Ibidem*, s. 547.

³¹ *Ibidem*, s. 552.

³² *Ibidem*, s. 555.

³³ *Ibidem*, s. 565.

³⁴ *Ibidem*, s. 566.

detyczną budową zdań, o której Kwintyliusz (*Institution oratoire* - 9, 3, 5) mówi, że wzmacnia ekspresję wypowiedzi poprzez podkreślenie szczegółów i stwarza wrażenie, że są one liczniejsze niż w rzeczywistości. Wyliczenie spotykane jest zarówno w opisach:

Et en leur place, hélas, regne le brigandage,
La force, le harnois, le sang et le carnage.

jak i w charakterystyce:

Parfumez, decoupez, courtisans, amoureux [...] ³⁵

Miserable séjour de toute apostasie,
D'opiniatreté, d'orgueil et d'héresie ³⁶.

Asyndetyczną budowę zdań spotykamy także w opisach sytuacji; tym razem do osiągnięcia siły i zwartości wypowiedzi przyczynia się także zegma, figura polegająca na ominięciu orzeczenia w zdaniu, gdy to samo orzeczenie wypowiedziane jest w zdaniu najbliższym:

Le frère facétieux s'arme contre son frère,
La soeur contre la soeur [...]

L'oncle hait son neveu, serviteur son maître [...]

L'artisan par ce monstre a laissé sa boutique,
Le pasteur ses brebis, l'avocat sa pratique,
Sa nef le marinier, sa foire le marchand.

(*Discours à la Roynne*)

Oprócz argumentów, które obok wartości intelektualnej mają także zdolność oddziaływania na emocje słuchaczy, oprócz tradycyjnych figur retorycznych, które wprowadzając możliwość urozmaicania intonacyjnego pozwalają wykorzystywać warunki głosowe mówcy, wywoływaniu pożądaných reakcji natury emocjonalnej służą także odpowiednie środki stylistyczne. Związane jest to z impresywną funkcją wypowiedzi, co się szczególnie uwydatnia, gdy wypowiedź ma na celu przekonywanie. Taką figurą stylistyczną jest porównanie, szczególnie szeroko rozbudowane porównania homeryckie.

³⁵ *Ibidem*, s. 566.

³⁶ *Ibidem*, s. 548.

Żadne z nich nie jest użyte w *Discours* tylko jako ozdoba. Te, które nie mają na celu wzbudzania uczuć u adresata, służą uwydatnieniu wypowiedzianej myśli, np. porównanie Francji do Rzymu, który sam zniszczył swoją potęgę:

Ainsi Rome jadis, des choses la merveille,
Qui depuis le rivage où le Soleil s'esveille
Jusques à l'autre bord son Empire estendit,
Tournant le fer contre elle à la fin se perdit³⁷.

Porównanie takie Hans Adank w swojej książce *Essai sur les fondements linguistiques et psychologiques de la métaphore affective* określa mianem "comparaison explicative lub oratoire"³⁸. Można mniemać, że przewidywał je już autor *Retoryki Ad Herennium*, gdy pisał, że jedną z ról porównania jest "dowodzenie" (4, 45, 59), a Piotr Fabri, gdy dowodził, że służy ono, aby "mieux declarer"³⁹.

Innym rodzajem porównania, które H. Adank wyróżnia w swej książce, jest "comparaison affective" lub "poétique", wyrażające stosunek emocjonalny do określanego przedmiotu. Przykładem może być porównanie hugenotów do młodych węży, które rodząc się rozdzierają łono matki, lub porównanie wojsk hugenockich do apokaliptycznych szarańczy - jedno i drugie mające wzbudzić niechęć i przerażenie:

Tandis vous exercez vos malices cruelles,
Et de L'Apocalypse estes les sauterelles,
Lesquelles, aussi tost que le puis fut ouvert
D Enfer, par qui le Ciel de nues fut couvert,
Avecque la fumée en la terre sortirent,
Et des fiers scorpions la puissance vestirent⁴⁰.

Vous ressemblez encore à ces jeunes viperes
Qui ouvient en naissant le ventre de leurs meres⁴¹.

Porównanie Francji do napadniętego przez zbójców wędrowca, jak

³⁷ *Ibidem*, s. 546.

³⁸ H. A d a n k, *Essai sur les fondements linguistiques et psychologiques de la métaphore affective*, Genève 1939, s. 66.

³⁹ Cytat za: A. G o r d o n, *op. cit.*, s. 158.

⁴⁰ P. d e R o n s a r d, *op. cit.*, s. 551.

⁴¹ *Ibidem*, s. 552.

również metafora, która stylizuje Francję na matkę zabita przez dzieci, mają służyć wzbudzeniu uczucia litości.

Przeprowadzona powyżej analiza dowodzi, że w trzech przypadkach uwydatnione w tytule określenie "discours" odnosi się do tekstów, które zarówno w zakresie elementów sytuacyjnych, jak i w zakresie doboru argumentacji i doboru środków stylistycznych spełniają całkowicie założenia gatunku⁴².

Trudno byłoby to określenie rodzajowe odnieść do *Discours à Loys des Masures* - zarówno z powodu prywatnego charakteru tematyki, jak i z powodu wyciszzonego tonu.

1. Na plan pierwszy wysuwa się osoba adresata, co poeta konsekwentnie podkreśla wtrąceniami bezpośrednich zwrotów do niego w toku poetyckiego rozwinięcia i co jest świadectwem oscylowania między monologiem a dialogiem:

Il decouvre un pais de diferente sorte
De bon et de mauvais: Des Masures, ainsi
Celui qui [...]
Y croy qui voudra, Ami, je te promets [...]⁴³

2. Uderza również potoczność języka i banalność myśli, stwarzająca wrażenie zwykłości potocznej rozmowy:

Dieu seul ne faut jamais, les hommes volontiers
Sont toujours de nature imparfaits et fautiers [...]⁴⁴

lub:

Je suis ce que je suis [...]

3. Wszystko to skłania do wniosku, że *Discours à Loys des Masures* może być zakwalifikowany jako "épître", czyli list literacki, który, jak pisze prof. Skwarczyńska, zbliżony jest do listu poprzez oparcie się o psychikę drugiej osoby, a jednocześnie przeznaczony do rozpowszechniania i treść jego wypływa z pewnych teoretycznych założeń autora⁴⁵.

⁴² Poprzez gatunek rozumiem wypowiedź literacką określoną przez swoją tematykę, styl i elementy strukturalne.

⁴³ P. de Ronsard, op. cit., s. 571.

⁴⁴ Ibidem, s. 570.

⁴⁵ S. Skwarczyńska, Teoria listu, Lwów 1932, s. 342.

Różnice między *Discours à Loys des Masures* a pozostałymi trzema tekstami wynikają z różnicy celów, jakim służą. Wiąże się to z założeniami estetyki funkcjonalnej, które sformułowała prof. Skwarczyńska w swoim artykule pt. *Wokół teorii listu. Paradoksy*, a które są następujące:

- 1) pełna funkcjonalność - nastawienie tworu językowego na osiągnięcie celu;
- 2) wyposażenie go we właściwości, które pozwolą mu cel osiągnąć;
- 3) ekonomiczna gospodarka tworzywem słownym;
- 4) rezygnacja ze zdobnictwa;
- 5) dostosowanie zasobu i środków formalnych do adresata.

Zawartość i ujęcia stylistyczne *Discours à Loys des Masures* całkowicie potwierdzają istnienie w nim elementów wskazanych przez prof. Skwarczyńską i wykluczają możliwość zaliczenia go do gatunku "discours".

Dokonane w ten sposób analizy czterech interesujących nas tekstów, określonych przez autora jako "discours", nie pozwalają nam jednak wywnioskować, czy Ronsard miał świadomość charakterystycznych cech tego gatunku. *Discours à Loys des Masures* i *Discours à Guillaume des Autels* nosiły w drugim wydaniu zbiorowym z 1560 r. tytuł *Élégie à Guillaume des Autels* i *Élégie à Loys des Masures*, a dopiero później zostały przemianowane na "discours". Zmiana ta w przypadku *Discours à Guillaume des Autels* była uzasadniona, gdyż, jak staraliśmy się wykazać, tekst ten zawiera cechy tego gatunku, natomiast w przypadku *Discours à Loys des Masures* określenie takie jest błędne, gdyż ma on raczej cechy listu literackiego - "épître". I dlatego pozostawienie tu określenia "élégie" byłoby szczęśliwsze, albowiem w XVI w. różnica między elegią a épître była mało wyraźna. Przykładem może być K. Marot, który przez elegię rozumiał pewną odmianę épître i opatrywał ją podtytułem "en forme d'epistre"⁴⁶; przykładem mogą też być trzy elegie Luizy Labé. To przemieszanie obu gatunków widoczne jest również u Ronsarda⁴⁷. Utrzymuje się ono przez cały wiek XVI, co znajduje naj-

⁴⁶ K. Kupisz, *Z dziejów elegii francuskiej XVI w.*, "Zeszyty Naukowe UŁ" 1964, seria I, z. 36.

⁴⁷ D. E. Frey, *Le genre élégiaque dans l'oeuvre de Ronsard*, Liège, Georges Thone 1939.

lepsy wyraz w ostatniej z tego wieku sztuce poetyckiej Laudun d'Aigalliers (1598), który uważa, że jeśli épître i elegia są pisane wierszem, to nie ma między nimi różnicy.

Katedra Filologii Romańskiej
Uniwersytetu Łódzkiego

Krystyna Antkowiak

ESSAI D'UNE ÉTUDE GÉNÉRIQUE DES DISCOURS DE RONSARD

En s'appuyant sur les précisions des théoriciens anciens (Cicéro, *Rhetorica ad Herennium*) l'auteur de cet article esquisse une caractéristique générique du discours.

L'analyse des poèmes qui constituent *Discours des misères de ce temps* montre que parmi quatre poèmes auxquels Ronsard a donné la dénomination de "discours" trois présentent les traits génériques justifiant cette dénomination. Tous les trois ont la fonction persuasive et tous les trois traitent des affaires publiques; aussi leur style présente-t-il les traits traditionnels et caractéristiques du style oratoire (apostrophes, questions rhétoriques etc.). Le quatrième poème que Ronsard a nommé "discours" possède le caractère de l'épître.

Les changements des titres montrent que Ronsard n'a pas eu la conscience de la spécificité du genre de discours, ainsi que la confusion entre l'épigramme et l'épître.